

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ: ІСТОРИЧНІ ВИТОКИ, СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ

У статті розглядаються концептуальні засади сталого розвитку як основоположної парадигми для забезпечення гармонійного балансу між економічними, соціальними та екологічними аспектами. Аналізуються історичні витоки концепції, зокрема внесок український науковців та зарубіжних. Виокремлюються сучасні виклики, пов'язані зі зміною клімату, виснаженням природних ресурсів, екологічною нерівністю, а також перспективи інтеграції принципів сталого розвитку у державну політику, бізнес-практики та управління природними ресурсами. Акцентовано увагу на необхідності системного підходу до впровадження стратегії сталого розвитку для забезпечення довгострокової життєздатності соціо-екологічних систем.

Ключові слова: сталий розвиток; екологічна стійкість; історичні витоки сталого розвитку; Гру Харлем Брундтланд; концепція ноосфери; екологічна політика; системний підхід; глобальні виклики.

Вступ. Концепція сталого розвитку має глибокі історичні витоки, що відображаються у численних наукових підходах та суспільних рухах. Серед перших дослідниць, які привернули увагу до екологічних проблем, особливе місце посідає Рейчел Карсон. Її праця «Тиха весна», опублікована у 1962 році, стала поворотним моментом у формуванні екологічної свідомості суспільства. У цій роботі було висвітлено негативний вплив пестицидів та інших хімічних речовин на довкілля та здоров'я людини, що сприяло зародженню глобального екологічного руху [1]. Цей етап розглядається як одна з ключових передумов для формування сучасної концепції сталого розвитку.

Сам термін «сталий розвиток» набув наукового та політичного значення завдяки діяльності Гру Харлем Брундтланд, норвезької політичної діячки, яка у 1987 році очолила підготовку звіту ООН «Наше спільне майбутнє». У цьому звіті сталий розвиток був визначений як нова парадигма, що інтегрує економічне зростання зі збереженням природних ресурсів та екологічною безпекою для

прийдешніх поколінь [2, С. 50]. Основною ідеєю підходу є забезпечення умов для покращення добробуту сучасного населення без шкоди для можливостей майбутніх поколінь, що досягається шляхом гармонізації економічних, соціальних та екологічних інтересів.

Згідно з визначенням ООН, розвиток не зводиться лише до економічного зростання, а включає якісні перетворення у різних аспектах суспільного життя [2, С. 17]. У цьому контексті концепція сталого розвитку протиставляється екстенсивним індустріальним моделям, які нехтують довгостроковими екологічними наслідками. На відміну від традиційних підходів, сталий розвиток передбачає відповідальне та раціональне використання ресурсів з урахуванням екологічних обмежень і потреб майбутніх поколінь. Цей підхід формує підґрунтя для нових стратегій у сферах державного управління, економіки та екологічної політики, спрямованих на досягнення сталого балансу між економічними вигодами, соціальною стабільністю та збереженням довкілля.

Доповідь Гру Харлем Брундтланд справила значний вплив на становлення глобальної політики у сфері сталого розвитку. Її ключові положення лягли в основу міжнародних ініціатив, серед яких Саміт Землі в Ріо-де-Жанейро 1992 року та ухвалення Порядку денного на XXI століття. Ці події започаткували масштабні трансформаційні процеси, які визначили основи сучасної екологічної та соціальної відповідальності бізнесу та промислових підприємств. На відміну від традиційних підходів до розвитку, сталий розвиток передбачає не лише досягнення короткострокових цілей, а й забезпечення довгострокових перспектив для наступних поколінь [2].

Цей підхід підкреслює, що розвиток жодної з цих сфер неможливий без урахування впливу на інші. Наприклад, надмірне використання природних ресурсів заради економічного зростання може спричинити погіршення стану довкілля, що негативно позначиться на якості життя людей та рівні їх добробуту. Саме тому управління сталим розвитком вимагає системного підходу, який враховує взаємодію між цими сферами для забезпечення стійкості розвитку на глобальному рівні [2].

Вагомий внесок у формування теоретичних засад концепції сталого розвитку зробили українські науковці. Ще до появи самої концепції охорони навколишнього середовища її принципи були предметом досліджень українського академіка В. І. Вернадського. У своїх працях він підкреслював важливість відповідального та

етичного управління природними ресурсами, акцентуючи увагу на необхідності збереження біорізноманіття та захисту екосистем [3]. Принцип охорони навколишнього середовища охоплює такі основні аспекти: збереження екосистем, зменшення наслідків зміни клімату, раціональне використання природних ресурсів, забезпечення екологічної справедливості між країнами як частинами єдиної ноосфери, захист біорізноманіття, розвиток відновлюваної енергетики, контроль викидів та міжнародний моніторинг діяльності держав. Концепція ноосфери, розроблена Вернадським, передбачає перехід до сфери розуму, де взаємодія між суспільством та природою ґрунтується на засадах наукових знань та раціонального управління ресурсами [3]. Ідеї Вернадського значно вплинули на сучасну концепцію сталого розвитку, яка спрямована на забезпечення гармонійного співіснування людства та природи.

Важливий внесок у розробку теоретичних основ сталого розвитку зробили також українські дослідники Б. Данилишин, О. Ральчук, С. Дорогунцов, В. Трегобчук та Л. Мельник.

Б. Данилишин [4; 5] трактує сталий розвиток як процес взаємодії суспільного виробництва, який забезпечує оптимальний баланс між економічним зростанням, покращенням якості довкілля та задоволенням матеріальних і духовних потреб населення. О. Ральчук та С. Дорогунцов [6; 7] підкреслюють важливість забезпечення соціально-економічної та техногенно-екологічної безпеки як базових компонентів сталого розвитку. В. Трегобчук [8] та Л. Мельник [9] розглядають сталий розвиток як незворотний процес якісних змін економічної системи, спрямованих на забезпечення життєздатності суспільства шляхом раціонального використання ресурсів та зменшення негативного впливу на довкілля.

Зарубіжні наукові підходи до сталого розвитку представлені працями таких вчених, як Д. Х. Медоуз, Гру Харлем Брундтланд, М. Ешбі, Н. Дросте, Джеффри Сакс, Томас Пікетті, Баррі Коммонер та Девід Сузукі. Їх дослідження акцентують увагу на системному підході до вирішення проблем сталого розвитку, підкреслюючи взаємозв'язок економічних, соціальних та екологічних чинників. Зокрема, Д. Х. Медоуз у своїй роботі «Межі зростання» підкреслила необхідність обмеження неконтрольованого економічного зростання через ризики виснаження природних ресурсів та погіршення екологічної ситуації. Ідеї зарубіжних дослідників лягли в основу сучасних стратегій сталого розвитку, спрямованих на гармонізацію економічних, екологічних та соціальних інтересів на глобальному рівні.

Таким чином, формування концепції сталого розвитку стало результатом як міжнародних ініціатив, так і внеску національних наукових шкіл. Сучасні дослідження у цій сфері спрямовані на розробку підходів, що дозволяють забезпечити довгострокову життєздатність соціально-економічних систем, мінімізувати негативний вплив на навколишнє середовище та забезпечити раціональне використання природних ресурсів.

Концепція сталого розвитку (СР) спочатку була сформована як відповідь на нагальні суспільні проблеми. Згодом її парадигма стала основою для дослідження тенденцій розвитку підприємств. Такий підхід дозволяє не лише забезпечувати економічне зростання (шляхом підвищення ВВП, залучення інвестицій, створення робочих місць і зростання продуктивності праці), але й досягати більш стійкого розвитку шляхом збалансування екологічних і соціальних інтересів [10, С. 75].

На сучасному етапі концепція сталого розвитку тісно пов'язана з Цілями сталого розвитку (ЦСР), визначеними у Порядку денному ООН на період до 2030 року. Ця програма включає 17 цілей та 169 конкретних завдань [11], спрямованих на вирішення глобальних проблем, як-от подолання бідності, протидія зміні клімату, забезпечення гендерної рівності та охорона природних ресурсів. Основна ідея полягає у переході від екстенсивних підходів до інтеграції економічних, соціальних та екологічних інтересів на всіх рівнях розвитку.

З урахуванням зазначеного, концепція сталого розвитку розглядається як універсальна парадигма, що сприяє збалансованому розвитку промислових підприємств. Її впровадження в управлінські практики підприємств дозволяє зменшити негативний вплив на довкілля, оптимізувати використання природних ресурсів та підвищити рівень соціальної відповідальності бізнесу. У цьому контексті важливу роль відіграє впровадження інноваційних технологій, які дозволяють мінімізувати ресурсоємність виробництва та зменшити викиди шкідливих речовин. Водночас дотримання міжнародних екологічних стандартів стає невід'ємною умовою для забезпечення конкурентоспроможності підприємств на глобальних ринках [12].

Рис. 1. Цілі стійкого розвитку на період до 2030 року

Сталий розвиток – це планування та ухвалення рішень, які враховують довгострокові наслідки поточних дій та результатів міжнародної політики щодо збереження планети, а не зосередження виключно на короткострокових результатах.

Концепція управління обмеженими ресурсами є центральною в роботі Донелли Медоуз, де навіть розроблена «модель Медоуз» котра включила цикли зворотного зв'язку, демонструючи, як зміни в одному аспекті системи можуть мати каскадний ефект у довгостроковій перспективі [13].

Основні аспекти довгострокового розвитку відповідно до моделі Донелли Медоуз:

- цикли зворотного зв'язку, які підсилюють зміни в системі: позитивні та негативні;

- обмеження зростання – кожна система має межі зростання, пов'язані з обмеженістю ресурсів;
- затримки наслідків у системі – можуть існувати затримки між причиною та наслідком змін, затримки ускладнюють прогнозування та прийняття ефективних рішень для управління системою;
- системне мислення як цілісний підхід визначення потенційних компромісів та синергію між різними цілями;
- поріг і точки біфуркації – у системах можуть існувати критичні пороги, досягнення яких може призвести до значних змін або навіть до колапсу системи;
- непередбачуваність і складність системи.

Джеффри Сакс виступає за активну боротьбу зі зміною клімату шляхом впровадження принципів сталого розвитку та міжнародної співпраці. Він підкреслює важливість переходу на відновлювані джерела енергії, розвитку технологічних інновацій та запровадження ефективних політичних заходів для зменшення наслідків зміни клімату та забезпечення екологічної стійкості. У праці «Епоха сталого розвитку» вчений визначив поняття сталого розвитку як: «соціально інклюзивне та екологічно стійке економічне зростання» [14]. Крім того, Дж. Сакс виділив четвертий обов'язковий елемент – управлінський, за допомогою якого вказав, що для забезпечення якісних характеристик політичних інститутів і рішень, які приймає влада, необхідне ухвалення якісних державних рішень, котрі можуть мати вирішальне значення в реалізації конкретних цілей і завдань довгострокового розвитку.

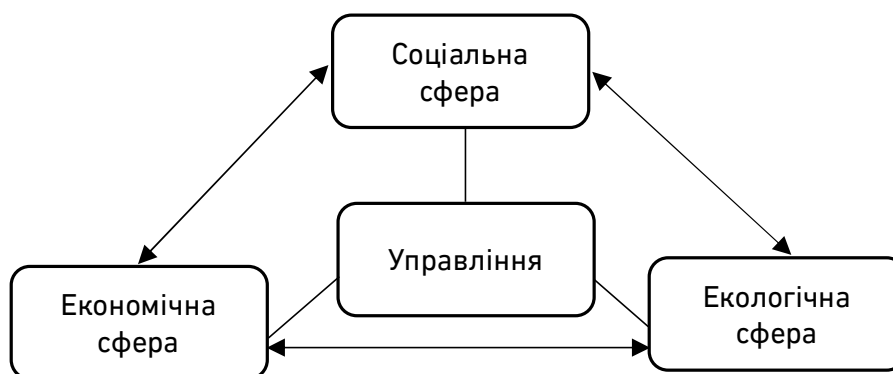

Рис. 2. Ключові складові забезпечення сталого розвитку
Джерело: [15]

Своє бачення сталого розвитку Джеффри Сакс виклав у книзі «Кінець бідності», де описав комплексний підхід до викорінення крайньої бідності у світі. Він підкреслив важливість цільових інвестицій у сфери охорони здоров'я, освіти та інфраструктури, поєднаних із міжнародною підтримкою та співпрацею.

Джеффри Сакс зробив значний внесок у просування концепції міжпоколінної справедливості. Він був активним учасником розробки Цілей розвитку тисячоліття та Цілей сталого розвитку (ЦСР), зосереджених на вирішенні глобальних економічних, соціальних та екологічних проблем до 2030 року. Завдяки його ініціативам було визначено 17 глобальних цілей, які мають на меті подолання бідності, забезпечення гендерної рівності, скорочення нерівності та збереження довкілля.

Однією з ключових практичних ініціатив Сакса став проєкт Millennium Villages, спрямований на досягнення Цілей розвитку тисячоліття у сільських громадах Африки. Цей проєкт мав комплексний підхід до розвитку громад, охоплюючи охорону здоров'я, освіту, сільське господарство та інфраструктуру, що дозволило створити умови для подолання бідності в багатьох регіонах.

Висновки. Концепція сталого розвитку є результатом тривалого процесу осмислення взаємозв'язку між економікою, суспільством та природою. Історичні витоки, відображені у роботах таких дослідників, як Гру Харлем Брундтланд, Донелла Медоуз, Джеффри Сакс і Володимир Вернадський, свідчать про глибокий зв'язок між науковими ідеями та політичною практикою.

Сучасні виклики, зокрема кліматичні зміни, виснаження природних ресурсів та соціальна нерівність, вимагають активного впровадження принципів сталого розвитку у державне управління, бізнес і суспільне життя. Інтеграція цих принципів потребує системного підходу, що дозволить врахувати екологічні, економічні та соціальні аспекти для досягнення гармонійного розвитку.

Подальше дослідження та практичне застосування концепції сталого розвитку є необхідними для забезпечення добробуту нинішніх і майбутніх поколінь, що можливе лише за умов міжнародної співпраці, інновацій та відповідального ставлення до природних ресурсів.

1. Carson R. Silent Spring. Houghton Mifflin Company, 1962. 368 с. 2. Брундтланд Г. Наше спільне майбутнє: Міжнародна комісія з навколишнього середовища і розвитку. Оксфорд: Оксфорд Юніверсіті Пресс, 1987. 125 с. 3. Parson E. A.,

Haas P. M., Levy M. A. A summary of major documents signed at the Earth Summit and the Global Forum. *Environment*. 1992. № 34 (4). С. 12–15, 34–36. **4.** Данилишин Б. М., Чернюк Л. Г., Фашчевський М. І. Просторова організація продуктивних сил України: мезо- та мікрорегіональний рівень. Вінниця: Книга-вега, 2007. 572 с. **5.** Данилишин Б. М. Природно-ресурсний потенціал сталого розвитку. Київ: РВПС, 1999. 716 с. **6.** Дорогунцов С., Ральчук О. Сталий розвиток – цивілізаційний діалог природи і культури. *Вісник НАН України*. 2001. № 10. С. 17–21. **7.** Дорогунцов С., Ральчук О. Управління техногенно-екологічною безпекою у парадигмі сталого розвитку: концепція системно-динамічного вирішення. Київ: Наукова думка, 2001. 172 с. **8.** Трегобчук В. Концепція сталого розвитку для України. *Вісник НАН України*. 2002. № 2. С. 14–18. **9.** Мельник Л. Г. Фундаментальні основи розвитку. Суми: Університетська книга, 2003. 288 с. **10.** Гук О. В. Взаємозалежність моделі сталого розвитку і конкурентоспроможності національної економіки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер. Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2017. Вип. 14, Ч. 1. С. 74–78. **11.** Шевченко А. В. Стратегічні пріоритети екомодернізації у промисловості України у контексті подолання глобальних економічних викликів і реалізації цілей сталого розвитку. *Проблеми економіки*. 2021. № 4 (50). С. 79–84. **12.** Сталий розвиток. Департамент з економічних та соціальних питань ООН. URL: <https://sdgs.un.org/ru/goals> (дата звернення: 27.11.2024). **13.** The Limits to Growth. URL: <http://www.donellameadows.org/wp-content/userfiles/Limits-to-Growth-digital-scan-version.pdf> (дата звернення: 27.11.2024). **14.** Sachs J. The Age of Sustainable Development. Columbia University Press, 2015. 544 с. **15.** Сталий розвиток. Центр екологічного маркування та сертифікації. URL: <https://www.ecolabel.org.ua/stalij-rozvitok> (дата звернення: 08.11.2024).

REFERENCES:

1. Carson R. Silent Spring. Houghton Mifflin Company, 1962. 368 s. **2.** Brundland H. Nashe spilne maibutnie: Mizhnarodna komisiia z navkolyshnoho seredovyscha i rozvytku. Oksford: Oksford Yuniversiti Press, 1987. 125 s. **3.** Parson E. A., Haas P. M., Levy M. A. A summary of major documents signed at the Earth Summit and the Global Forum. *Environment*. 1992. № 34 (4). S. 12–15, 34–36. **4.** Danylyshyn B. M., Cherniuk L. H., Fashchevskiy M. I. Prostorova orhanizatsiia produktyvnykh syl Ukrainy: mezo- ta mikrorehionalnyi riven. Vinnytsia: Knyha-veha, 2007. 572 s. **5.** Danylyshyn B. M. Pryrodno-resursnyi potentsial staloho rozvytku. Kyiv: RVPS, 1999. 716 s. **6.** Dorohuntsov S., Ralchuk O. Stalyi rozvytok – tsyvilizatsiyni dialoh pryrody i kultury. *Visnyk NAN Ukrainy*. 2001. № 10. S. 17–21. **7.** Dorohuntsov S., Ralchuk O. Upravlinnia tekhnohenno-ekolohichnoiu bezpekoiu u paradyhmi staloho rozvytku: kontseptsiiia systemno-dynamichnoho vyrishennia. Kyiv: Naukova dumka, 2001. 172 s. **8.** Trehobchuk V. Kontseptsiiia staloho rozvytku dlia Ukrainy. *Visnyk NAN Ukrainy*. 2002. № 2. S. 14–18. **9.** Melnyk L. H. Fundamentalni osnovy rozvytku. Sumy: Universytetska knyha, 2003. 288 s. **10.** Huk O. V. Vzaiemozalezhnist modeli staloho rozvytku i konkurentospromozhnosti natsionalnoi ekonomiky. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Ser. Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo*. 2017. Vyp. 14, Ch. 1. S. 74–78. **11.** Shevchenko A. V. Stratehichni priorytety ekomodernizatsii u promyslovosti Ukrainy u konteksti podolannia

hlobalnykh ekonomichnykh vyklykiv i realizatsii tsilei staloho rozvytku. *Problemy ekonomiky*. 2021. № 4 (50). S. 79–84. **12.** Stalyi rozvytok. Departament z ekonomichnykh ta sotsialnykh pytan OON. URL: <https://sdgs.un.org/ru/goals> (data zvernennia: 27.11.2024). **13.** The Limits to Growth. URL: <http://www.donellameadows.org/wp-content/userfiles/Limits-to-Growth-digital-scan-version.pdf> (data zvernennia: 27.11.2024). **14.** Sachs J. *The Age of Sustainable Development*. Columbia University Press, 2015. 544 s. **15.** Stalyi rozvytok. Tsentralne ekologichnoho markuvannia ta sertyfikatsii. URL: <https://www.ecolabel.org.ua/stalij-rozvitok> (data zvernennia: 08.11.2024).

Tryhuba V. Yu. ^[1; ORCID ID: 0009-0001-2568-976X],
Post-graduate Student

¹*National University of Water and Environmental Engineering, Rivne*

CONCEPTUAL FOUNDATIONS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT: HISTORICAL ORIGINS, CURRENT CHALLENGES, AND IMPLEMENTATION PROSPECTS

The purpose of the article is to define the conceptual foundations of sustainable development as a fundamental paradigm for harmonizing the economic, social, and environmental interests of society. Attention is focused on analyzing the historical origins of the concept, identifying current challenges, and substantiating the prospects for integrating the principles of sustainable development into state policy, business practices, and natural resource management.

The modern world faces a number of challenges, including global climate change, depletion of natural resources, environmental inequality, and socio-economic instability. The concept of sustainable development serves as a response to these challenges, providing a shift toward a strategy that takes into account the interests of future generations. In this regard, the study of ways to integrate the principles of sustainable development into all spheres of social life is extremely relevant for achieving harmonious development on a global scale.

To achieve the set goals, the article employs a systematic approach that allows for consideration of the interdependence between the economic, social, and environmental aspects of development. Methods of analysis and synthesis are used to study historical and contemporary concepts of sustainable development. Additionally, forecasting methods are applied to determine the prospects for implementing the principles of sustainable development in various spheres of social life.

The novelty of the study lies in the comprehensive analysis of the historical origins of the concept of sustainable development and the

identification of the role of Ukrainian and foreign researchers in its formation. The author highlights current challenges and prospects for applying a systematic approach to the implementation of the principles of sustainable development in state governance and business.

The results of the study can be used in the development of state strategies, business practices, and management approaches to sustainable development. The integration of sustainable development principles into these areas will contribute to achieving a harmonious coexistence between society and nature, ensuring economic stability and environmental security.

Keywords: sustainable development; environmental sustainability; historical origins of sustainable development; G. Harlem Brundtland; noosphere concept; environmental policy; systematic approach; global challenges.

Отримано: 14 грудня 2024 року
Прорецензовано: 19 грудня 2024 року
Прийнято до друку: 20 грудня 2024 року